

М.Ю. ЧЕРКОВА,
кандидат юридичних наук
(Луганський державний університет внутрішніх справ)

ЗМІНА ОБВИНУВАЧЕННЯ У ПРОЕКТІ НОВОГО КПК УКРАЇНИ: БІЛЬШЕ ЗАПИТАНЬ, НІЖ ВІДПОВІДЕЙ

Кримінально-процесуальна практика й кримінально-процесуальні правовідносини, що постійно виникають та розвиваються, диктують потребу вдосконалення кримінально-процесуального закону. Вже кілька років у комітетах Верховної Ради на розгляді знаходиться проект Кримінально-процесуального кодексу України (далі – Проект) [1]. Ним вносяться суттєві зміни в порядок розслідування, судового розгляду, судового перегляду кримінальних справ та інші правові інститути. Інститут зміни обвинувачення не є виключенням.

Проблемні, неврегульовані питання щодо зміни обвинувачення постійно стають предметом уваги вчених-процесуалістів та практичних працівників органів внутрішніх справ, прокуратури, адвокатури, суду. Прогалини у законодавстві або доволі лаконічне врегулювання процедури надолужуються практикою розслідування кримінальних справ.

Так, порядок зміни обвинувачення у діючому законі врегульований наступним чином:

«Якщо під час досудового слідства виникне необхідність змінити пред'явлене обвинувачення або доповнити його, слідчий зобов'язаний заново пред'явити обвинувачення з виконанням вимог, встановлених ст.ст. 131, 132, 133 і 140 цього Кодексу».

З урахуванням вимог, встановлених згаданими статтями, коли є досить доказів, що вказують на вчинення злочину певною особою, слідчий повинен винести мотиво-

вану постанову про притягнення цієї особи як обвинуваченого, скласти її у відповідній формі та пред'явити не пізніше двох днів з моменту винесення і в усякому разі не пізніше дня явки обвинуваченого або його приводу.

У своєму прагненні спростити процес зміни обвинувачення, зробити його більш зрозумілим та ефективним, вчені й практичні працівники вносять пропозиції та, відповідно, застосовують їх при розслідуванні кримінальних справ. Однією з таких пропозицій є обов'язок слідчого при зміні обвинувачення скласти постанову про перекваліфікацію дій обвинуваченого. Така постанова, її форма та зміст взагалі не врегульовані діючим КПК України, незважаючи на те, що досить активно застосовується слідчими.

Проект, навпаки, містить статтю 235 «Зміна і доповнення обвинувачення під час дізнання, досудового слідства», згідно з частиною 1 якої: «За необхідності перекваліфікації злочину під час дізнання, досудового слідства прокурор виносить про це постанову, в якій зазначає мотиви перекваліфікації злочинних дій за іншими пунктом, частиною статті чи статтею Кримінального кодексу України».

Редакція цієї статті, на наш погляд, викликає додаткові запитання, ніж дає відповіді на раніше існуючі. Так, наприклад, незрозуміло, чим відрізняються випадки перекваліфікації злочину від зміни обвинувачення, і взагалі, чи є перекваліфікація різновидом зміни обвинувачення? Також

постає питання, чи у всіх випадках зміни обвинувачення повинна вноситися постанова про перекваліфікацію злочину?

Не торкаючись питання доцільності винесення такої постанови, зазначимо, що вона навіть розміщена нелогічно. Постанова про перекваліфікацію злочину або дій обвинуваченого не завжди прямо стосується зміни обвинувачення. Необхідність перекваліфікації злочину з певних причин може виникнути ще на початку розслідування, до пред'явлення обвинувачення конкретній особі. Але й у випадку, коли обвинувачення вже пред'явлене, необхідність винесення такої постанови виникає далеко не завжди.

В цілому можна виділити дві ситуації зміни обвинувачення. Перша – коли доказова база залишається попередньою, проте підстави обвинувачення вимагають іншої кримінально-правової кваліфікації.

Друга ситуація виникає тоді, коли після пред'явлення першого обвинувачення в ході подальшого розслідування виявилися нові обставини щодо певних інкримінованих епізодів та ролі окремих співучасників (поява нових фактів або непідтвердження інших), хоча кваліфікація делікту залишається у межах тієї ж статті та її частини.

Таким чином, у другому випадку постанова про перекваліфікацію дій обвинуваченого взагалі відсутня у кримінальній справі. Тож, якщо законодавець вважає обов'язковим включення такого виду постанови до КПК, підстави її винесення, на наш погляд, повинні регулюватися окремою статтею, у якій також має бути посилення на статтю Кодексу, яка містить загальні вимоги до постанови слідчого.

Що ж до доцільності винесення такої постанови та врегулювання її законом, то у першій з наведених нами ситуацій, коли доказова база залишається попередньою, а підстави обвинувачення вимагають іншої кримінально-правової кваліфікації, в мотивувальній частині нової постанови про притягнення особи як обвинуваченого слід навести підстави для скасування першої

кваліфікації та прийняття нової, а в резолютивній частині пунктом першим пред'явити обвинувачення за новою кваліфікацією й пунктом другим скасувати попередню постанова щодо кваліфікації злочину.

У другій ситуації мотивувальна частина формулюється з урахуванням змін у обсязі обвинувачення, а в резолютивній частині пунктом першим закривається кримінальна справа стосовно певних осіб або епізодів за відсутністю події або складу злочину та пунктом другим підтверджується попередня кваліфікація [2, 124].

Можливий варіант з комбінацією наведених підстав. Постанова щодо нього буде, зрозуміло, мати також риси наведених двох основних варіантів.

Таким чином, ми бачимо, що для постанови про перекваліфікацію злочину або злочинних дій обвинуваченого у цій процедурі взагалі немає місця, а необхідність її винесення викликає сумніви.

Є підстави вважати, що найбільш об'єктивним залишається порядок зміни обвинувачення, передбачений ст. 141 КПК України, тобто винесення нової постанови про притягнення як обвинуваченого і пред'явлення її обвинуваченому, а також обов'язковий допит по суті обвинувачення.

Щодо будь-яких новацій, у тому числі стосовно порядку зміни обвинувачення, зазначимо, що перш ніж говорити про необхідність їх введення, слід з'ясувати, наскільки вони дійсно зроблять простішою роботу слідчого, або ж, навпаки, ускладнять її, особливо під кутом зору повноти й надійності, неспростовності встановлених фактів.

У цьому аспекті, вважаємо, існуючий порядок зміни обвинувачення, з метою недопущення істотних його порушень, а також включення зайвих спрощень, треба більш ретельно виписати й внести в нього деякі істотні процесуальні доповнення.

Безперечно, слідчий за необхідності зміни обвинувачення, як це вимагають положення КПК України, однозначно повинен скласти нову постанову про при-

тягнення як обвинуваченого, пред'явити її обвинуваченому, роз'яснити, як обвинувачення змінилося, і допитати його по суті нового обвинувачення, надавши обвинуваченому право захищатися від цього нового обвинувачення.

Проте непоодинокі випадки на практиці, коли заради бажання спростити процедуру пред'явлення нового обвинувачення не виконується вимога закону про необхідність допиту обвинуваченого. Слідчий вважає, що допиту, проведеного при пред'явленні первинного обвинувачення, достатньо і при пред'явленні нового обвинувачення або взагалі не проводить допит, або обмежується в протоколі допиту обвинуваченого фразою «підтверджую раніше дані мною показання». Окремі автори пропонують навіть не роз'яснювати обвинуваченому його права під час повторного пред'явлення обвинувачення, мотивуючи це тим, що ці права однакові за будь-якого обвинувачення і можуть бути роз'яснені тільки один раз [3, 260]. Такі «спрощення процедури» не можуть бути визнані законними, оскільки істотно порушується право обвинуваченого на захист від нового обвинувачення і нових обставин, викладених в постанові про притягнення. Крім того, важко уявити ситуацію, коли при з'ясуванні поставлених у вину нових обставин, показання обвинуваченого, за

рідкісними виключеннями, залишаються незмінними.

Мета однозначного розуміння правильного застосування ст. 141 КПК України та дотримання практичними працівниками однакового процесуального порядку зміни обвинувачення, вважаємо, може бути досягнута шляхом доповнення та конкретизації ст. 141 КПК України наступними положеннями:

«...За необхідності змінити обвинувачення слідчий виносить нову постанову про притягнення як обвинуваченого. Нове обвинувачення пред'являється слідчим з *обов'язковим* виконанням вимог, встановлених статтями 131, 132, 133, 140 і 143 цього Кодексу».

Відповідні зміни слід внести й у ст. 235 Проекту.

Більше того, замість необхідності винесення постанови про перекваліфікацію злочину або дій обвинуваченого, в тексті закону (та Проекту) слід передбачити наступне положення:

«За необхідності змінити обвинувачення слідчий в кожному випадку виносить нову постанову про притягнення як обвинуваченого. При цьому попередня постанову про притягнення як обвинуваченого втрачає чинність, про що має бути зазначено в новій постанові».

Список літератури:

1. Проект Кримінального-процесуального кодексу України № 1233 від 13 грудня 2007 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=31115
2. Черкова М.Ю. Про можливість встановлення спрощеного порядку зміни обвинувачення на досудовому слідстві / М.Ю. Черкова // Вісник Академії адвокатури України. – 2005. – №1(2).
3. Уголовний процес / [под. ред. И.Л. Петрухина]. – М., 2001. – 520 с.